

ความบกพร่องในการตั้งข้อหาและปรับบทฐานความผิดในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ

นางพรทิพย์ วงศ์ชู

นางสาวสุนนมาศ คำทอง

พันตำรวจตรี กรวิก จารุปรัชญ์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางลดความบกพร่องในการสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐาน และการตั้งข้อหาในความผิดเกี่ยวกับเพศ วิธีการศึกษาเป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดการสอบสวน และแนวคิด ความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวน โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหา ทั้งนี้ จากการศึกษพบว่า มีข้อบกพร่องในการตั้งข้อหาและการรวบรวมหลักฐานในชั้นพนักงานสอบสวนในคดี ความผิดเกี่ยวกับเพศ ทำให้จับกุมผู้ต้องหาผิดตัวและตั้งข้อหากับผู้ที่มีได้กระทำความผิดในคดีอาญา ส่งผล กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพ ปัจจุบันแนวโน้มของคดีอาญาความผิดเกี่ยวกับเพศมีสถิติที่สูงขึ้น และโทษที่ได้รับ จากฐานกระทำความผิดในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศจะไม่ได้รับการอภัยโทษ แม้จะมีการเยียวยาจำเลยใน คดีอาญา ตาม พ.ร.บ. ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แต่การเยียวยาเป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ และบางครั้งมาตรการเยียวยาก็ไม่สามารถครอบคลุมจำเลย ทุกคน ดังนั้น ควรแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นทาง คือ ชั้นของพนักงานสอบสวน โดยการปลูกฝังค่านิยมด้านคุณธรรม จริยธรรม ใช้หลักการค้นหาความจริงและหลักเหตุผลมาช่วยในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานตาม หลักเกณฑ์แห่งกฎหมาย ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง ซึ่งจะส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมดำเนินไปอย่างถูกต้องชอบ ธรรมตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law) รวมทั้งช่วยลดข้อผิดพลาดและการกระทำผิดซ้ำในกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาได้

คำสำคัญ : ความบกพร่องในการตั้งข้อหา พนักงานสอบสวน คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ การเยียวยาจำเลย

บทนำ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการอำนวยความยุติธรรมอย่างเสมอภาค ให้แก่ประชาชนเมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญา หลักของกระบวนการยุติธรรมของไทยมุ่งสร้างความเป็น ระเบียบและความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ควบคู่ไปกับการให้ความคุ้มครองแก่สิทธิ เสรีภาพแก่ปัจเจกบุคคล กระบวนการดังกล่าวประกอบด้วยพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาล โดยมี หนายความเป็นผู้ต่อสู้พิสูจนความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา หรือจำเลย จากข้อมูลสถิติฐานความผิดคดีอาญา¹ ประเภทฐานความผิดเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย และเพศ ระหว่างปี 2559 – 2561 (กรกฎาคม 2561) มีแนวโน้ม สูงขึ้น หากพิจารณาเฉพาะการรับแจ้งความคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ในปี 2559 รับแจ้งความคดีเข้มข้นกระทำ ข้ำเรา จำนวน 2,190 ราย ปี 2560 จำนวน 2,544 ราย และ ปี 2561 เพียงเดือนกรกฎาคม 2561 รับแจ้ง ความคดีดังกล่าว จำนวน 1,307 ราย และมีแนวโน้มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน แม้สัดส่วนคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ

¹ ที่มา : ระบบสารสนเทศสถานตำรวจ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

ฐานความผิดซ้ำกันกระทำซ้ำเราส่วนใหญ่จะไม่ได้แจ้งความเอาผิดกับผู้กระทำ เนื่องจากผู้เสียหายเกิดความ
อับอาย และไม่มั่นใจว่าการเปิดเผยเรื่องของตนต่อสาธารณชนให้ได้รับรู้จะคุ้มค่าหรือไม่ แต่หากมีผู้แจ้งความ
เอาผิด การสอบสวนของตำรวจจะถือเป็นขั้นตอนแรกและต้นทางที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรม

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจหน้าที่สอบสวนรวบรวม
พยานหลักฐาน เพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่
กระบวนการพิจารณาตัดสินคดี หากการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวขาดประสิทธิภาพ ขาด
ความยุติธรรม ย่อมไม่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้ผู้เสียหายหรือบุคคลในสังคมได้อย่างแท้จริง แต่ด้วย
ปริมาณคดีอาญามีเป็นจำนวนมาก ทำให้เจ้าพนักงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในคดีต้องทำงานอย่างหนักเพื่อหา
พยานหลักฐาน และด้วยข้อจำกัดเรื่องเวลาทำให้ทุกขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมต้องเร่งรีบทำงานจนละเลย
ที่จะทำให้ความจริงปรากฏ พนักงานสอบสวนต้องเร่งทำสำนวนคดีและหาผู้กระทำความผิด ทำให้บางกรณีใน
ชั้นสอบสวนพนักงานสอบสวนอาจรวบรวมพยานหลักฐานไม่เพียงพอ และ/หรือไม่มีกระบวนการสอบสวนที่
สามารถเจาะลึกในคดีที่มีลักษณะซับซ้อนเพื่อค้นหาความจริงในคดี เช่น ไม่มีการเชื่อมโยงความขัดแย้งของ
คู่กรณีก่อนเกิดคดี ทำให้เกิดข้อบกพร่องในการตั้งข้อหาและปรับบทฐานความผิด จนเกิดกรณี *การจับกุม
ผู้ต้องหาผิดตัว* ทำให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องถูกจับกุมคุมขัง หรือที่เรียกกันว่า “แพะ” ในคดีอาญา ซึ่งถือเป็น
ปัญหาของกระบวนการยุติธรรมของไทย

จากสภาพปัญหาดังกล่าวประกอบกับกระบวนการยุติธรรมไทยเป็นระบบกล่าวหา ดังนั้นผู้กล่าวหา
จะกล่าวหาผู้ใดว่ากระทำความผิดกฎหมายก็ได้ แต่กระบวนการสืบสวนสอบสวนแสวงหาพยานหลักฐานจะเป็นการ
ยืนยันการกระทำผิดของผู้ต้องหา ซึ่งหากผู้ใดไม่ได้กระทำความผิด ก็สมควรได้รับโทษทางอาญา ปัจจุบัน
แนวโน้มของคดีอาญาที่เป็นลักษณะความผิดเกี่ยวกับเพศมีสถิติที่สูงขึ้น และโทษที่ได้รับจากฐานกระทำ
ความผิดในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศจะไม่ได้รับการอภัยโทษ ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 14 แห่งพระราชกฤษฎีกา
พระราชทานอภัยโทษเนื่องในโอกาสแรกนับแต่ทรงราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2559² ในความผิดเกี่ยวกับเพศ มาตรา
14 กำหนดให้ นักโทษเด็ดขาดซึ่งต้องโทษความผิดเกี่ยวกับเพศ กรณีซ้ำกันกระทำซ้ำเรา ซ้ำกันซ้ำ เป็นหนึ่งใน
นักโทษที่กระทำความผิดและไม่ได้รับการอภัยโทษ จากความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้ผู้เขียนสนใจที่จะ
วิเคราะห์ปัญหาของกระบวนการสอบสวนคดีอาญาเพื่อหาแนวทางลดความบกพร่องในการตั้งข้อหาในคดี
ความผิดเกี่ยวกับเพศและการตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญารวมทั้งลดโอกาสการตกเป็นเหยื่อในคดี

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1) เพื่อให้ทราบสถานการณ์ปัจจุบันในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ
- 2) เพื่อหาแนวทางลดความบกพร่องในการสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐาน และการตั้ง
ข้อหาในความผิดเกี่ยวกับเพศ

² มาตรา 14 แห่งพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษเนื่องในโอกาสแรกนับแต่ทรงราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2559. (2559, 11 ธันวาคม).
ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 133 ตอนที่ 104 ก. หน้า 38.

สมมติฐาน

พนักงานสอบสวนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในความผิดเกี่ยวกับเพศในปัจจุบัน และมีแนวทางเพื่อลดความบกพร่องในการตั้งข้อกล่าวหาในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตการศึกษาในบทความนี้ จะศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ปัจจัยที่เป็นช่องโหว่ที่ทำให้เกิดข้อบกพร่องในการตั้งข้อหาความผิดเกี่ยวกับเพศ ทั้งในภาพรวมของกระบวนการยุติธรรมและข้อบกพร่องในการตั้งข้อหาในคดี ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากชั้นพนักงานสอบสวน เพื่อหาแนวทางลดความบกพร่องในการตั้งข้อกล่าวหาในความผิดเกี่ยวกับเพศ โดยรวบรวมข้อมูลสถิติ 1) สถิติคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ จากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และ 2) สถิติการยื่นคำขอรับค่าตอบแทนผู้เสียหายจาก กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ตาม พ.ร.บ. ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 เพื่อประกอบการอภิปรายปัญหาและหาข้อสรุป ข้อเสนอแนะในกรณีดังกล่าว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ทราบปัญหาความผิดเกี่ยวกับเพศในสถานการณ์ปัจจุบัน
- 2) มีแนวทางลดความบกพร่องในการตั้งข้อกล่าวหาในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้เขียนได้ประยุกต์ใช้แนวคิด 2 แนวคิด ในการวิเคราะห์ปัญหา คือ 1) แนวคิดการสอบสวน และ 2) แนวคิดความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวน โดยจะกล่าวถึงแต่ละทฤษฎีพอสังเขป ดังนี้

1. แนวคิดการสอบสวน³ ในการสอบสวนนี้ มีหลักแนวคิดอยู่ว่าจะต้องค้นหาความจริงและนำเหตุผลมาใช้เป็นหลักในการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อให้ได้พยานหลักฐานที่เป็นความจริงและถูกต้องอันจะทำให้เกิดความยุติธรรมตามความเป็นจริงได้อย่างแน่แท้ แนวคิดนี้มีองค์ประกอบย่อย 2 ส่วน ดังนี้

1) หลักค้นหาความจริง (Principle of Truth Finding) การดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อระบบการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะถือว่าเป็นขั้นตอนแรกที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาได้ ดังนั้นทุกองค์กรและทุกคนที่เกี่ยวข้อง ในชั้นนี้ คือพนักงานสอบสวน และพนักงานอัยการจะต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริงหรือกลั่นกรองมูลคดีเบื้องต้นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยต้องไม่มุ่งหวังที่จะไปค้นหาความจริงแต่เพียงในชั้นพิจารณาของศาลเท่านั้น เพราะถ้าในชั้นก่อนการพิจารณาของศาลนี้มีการดำเนินการบกพร่องแล้ว ในชั้นพิจารณาของศาลก็อาจแก้ไขอะไรไม่ได้มาก

³ พุกชา เครือแสง และรัชดาพร ทวลอารมณ์, (2559), *การพัฒนากระบวนการสอบสวนคดีอาญาไทย*. วารสารการบริหารท้องถิ่น, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2559), หน้า.135-136

นัก ผลที่ติดตามมาก็คือความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมอาจไม่เกิดขึ้น เพราะเหตุว่า แม้ศาลเองเมื่อทำการพิจารณาพิพากษาคดีก็ต้องอาศัยพยานหลักฐานที่ได้มาจากกระบวนการในชั้นสอบสวนเป็นข้อพิจารณาประกอบด้วยเสมอ

2) หลักเหตุผล (Principle of Rationality) ความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันของพยานหลักฐานต่างๆ ที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยยึดถือเหตุผลและความเชื่อมโยงสอดคล้องต้องกันของพยานต่าง ๆ ว่าจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่มีมูลความจริง และสามารถรับฟังได้อย่างแน่นอน ซึ่งหลักเหตุผลนั้นต้องนำมาเป็นหลักในการพิเคราะห์ถึงความเป็นเหตุเป็นผลของพยานหลักฐานต่างๆ ที่ได้มาว่า สามารถค้นหาความจริงได้ โดยแม้พยานทุกปากจะยืนยันสอดคล้องต้องกันก็ตาม แต่ถ้าเป็นการขัดกันต่อเหตุผลอยู่ในตัว กรณีเช่นนี้ก็ย่อมไม่อาจรับฟังได้

2. แนวคิดความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวน มีดังนี้

1) การรับแจ้งความ เป็นความรับผิดชอบเบื้องต้นของพนักงานสอบสวน เกิดขึ้นเมื่อมีผู้เสียหายหรือผู้รับมอบอำนาจหรือผู้หนึ่งผู้ใดมาแจ้งความไม่ว่าจะโดยวิธีใดๆ จะต้องรับแจ้งไว้ทุกเรื่อง และดำเนินการในทางรักษาความสงบเรียบร้อยให้ได้นอกเหนือจากการเป็นพนักงานสอบสวนที่มีหน้าที่สอบสวนคดีอาญาตามกฎหมาย ซึ่งเป็นกรณีที่จะต้องรับคำร้องทุกข์ และทำการสอบสวนตามระเบียบและกฎหมายต่อไป

2) การสืบสวนจับกุมเป็นความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนในการสืบหาตัวคนร้ายและทำการจับกุมเป็นปฏิบัติตามข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วย ระเบียบการสอบสวนคดีอาญา พ.ศ. 2523 และตามกฎหมาย ซึ่งมีการกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขไว้ให้พนักงานชี้ตัวให้จับกุมหรือ กรณีความผิดซึ่งหน้าซึ่งต้องทำการจับกุมทันที

3) การควบคุมเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของพนักงานสอบสวน เกิดขึ้นหลังจากมีการจับกุมหรือได้ตัวผู้ต้องหา ซึ่งการควบคุมนี้มีขอบเขต ระยะเวลา วิธีการตามที่ระบุไว้ในกฎหมายซึ่งการควบคุมในชั้นสอบสวนจะเริ่มตั้งแต่แจ้งข้อกล่าวหา ลงประจำวันควบคุมตัวที่สถานีตำรวจ จะสิ้นสุดเมื่อผู้ต้องหาตายหรือได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจเห็นควรสั่งไม่ฟ้อง ในการควบคุมนี้พนักงานสอบสวนจะต้องแจ้งสิทธิตามกฎหมายให้ผู้ต้องหาทราบด้วยว่า มีสิทธิพบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง ได้รับการเยี่ยมตามสมควรและได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วยและสิทธิให้ทนายหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนปากคำตนได้

4) การสอบสวนเป็นความรับผิดชอบที่สำคัญยิ่งของพนักงานสอบสวน เพราะเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ที่ทำเป็นรูปสำนวนการสอบสวนเพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เป็นความผิดในการปฏิบัติ ควรตั้งรูปคดีและประเด็นของเรื่องก่อนแล้วทำการสอบสวนไปตามประเด็น ในการนี้กฎหมายให้อำนาจพนักงานสอบสวนไว้หลายประการและต้องกระทำโดยละเอียดรอบคอบ รัดกุม รวดเร็ว และมีคุณธรรม มีใจเป็นกลางตรงไว้ซึ่งคุณธรรม

5) การปฏิบัติอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องกับพนักงานสอบสวน เป็นการปฏิบัติเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การค้น การออกหมายเรียก การชันสูตรพลิกศพ การออกดำเนินรูปพรรณ การพิมพ์ลายนิ้วมือ รวมตลอดถึงการเปรียบเทียบประวัติอาชญา และการติดต่อกับหน่วยราชการต่างๆ

6) การส่งสำนวนให้พนักงานอัยการ เมื่อพนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว ผู้บังคับบัญชามีความเห็นทางคดีเสร็จสิ้นแล้ว พนักงานสอบสวนจะส่งสำนวนให้พนักงานอัยการพิจารณาทุกคดี ไม่ว่าจะมีความเห็นทางคดีอย่างไร โดยเฉพาะหากเป็นความเห็นควรสั่งฟ้องจะต้องส่งสำนวนพร้อมตัวผู้ต้องหาไปยังพนักงานอัยการ

นอกจากนี้ ตามระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ข้อ 208 บทที่ 1 ลักษณะที่ 8 มาตรการควบคุมพฤติกรรมของพนักงานสอบสวน ในการอำนวยความสะดวกทางอาญาให้คู่กรณี โดยพนักงานสอบสวนต้องมีคุณธรรม และจรรยาบรรณสูงเป็นพิเศษ ต้องทำใจให้เป็นกลาง ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม โดยอำนวยความสะดวกแก่คู่กรณีอย่างเสมอภาค ถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรม อีกทั้งพนักงานสอบสวนพึงแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานตามหลักเกณฑ์แห่งกฎหมาย ไม่ปิดเป็นข้อเท็จจริง และพึงพิเคราะห์ข้อเท็จจริงให้ได้ เหตุผลอันน่าเชื่อว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดก่อนการแจ้งความข้อกล่าวหา จับกุมดำเนินคดี รวมถึงให้คำนึงถึงสิทธิการปล่อยชั่วคราวด้วย

ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความนี้ใช้การวิเคราะห์จากเอกสาร (Documentary Research) กล่าวคือ เป็นการใช่วิธีการศึกษา โดยเก็บรวบรวมจากเอกสารตำรา บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หนังสือ บทความ วารสาร เอกสารต่างๆ รวมทั้งข้อมูลเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาหรือแนวทางในการสอบสวน ตลอดจนบทบาทหน้าที่และผลการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์หาข้อสรุปและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการสอบสวนตัวผู้ถูกกล่าวหาทั้งก่อนและหลังจากที่บุคคลนั้นจะตกเป็นผู้ต้องหาในคดีฐานความผิดเกี่ยวกับเพศ

สถานการณ์ปัจจุบันในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ

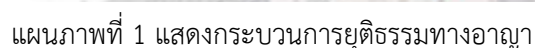
คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ มีสถิติการกระทำผิดสูงมากขึ้นในปัจจุบัน การล่วงละเมิดทางเพศก็มีแนวโน้มว่าจะมีเพิ่มมากขึ้นและอาจจะมากกว่าข่าวที่นำเสนอให้เห็นผ่านสื่อต่างๆ เนื่องจากผู้ถูกกระทำเกิดความอับอายไม่กล้าแจ้งความดำเนินคดี

กรณีศึกษา จากเหตุคนร้ายล่อลวงนักท่องเที่ยวสาวชาวเดนมาร์ก วัย 23 ปี ไปชมขึ้นกระทำชำเราภายในไร่มันสำปะหลัง พื้นที่ ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี โดยผู้เสียหายได้เข้าแจ้งความลงบันทึกประจำวันเมื่อวันที่ 27 กันยายน 2557 ก่อนเจ้าหน้าที่ได้ขออนุมัติหมายจับจากศาลพัทยาเพื่อติดตามตัว โดยทางญาติของผู้เสียหายได้ตั้งรางวัลนำจับคนร้าย จำนวน 50,000 บาท

ต่อมาเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2557 เจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมตัว นายบรรเลง ฮวดเจริญ หรืออาร์ต อายุ 32 ปี ตำบลพลับพลา อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี มาทำการสอบสวน เนื่องจากหลักฐานพบในที่ที่เกิดเหตุทั้งเส้นผม เลื้อย จึงส่งตัวผู้ต้องหาดำเนินคดีตามกฎหมาย ด้านผู้ต้องหาให้การปฏิเสธข้อกล่าวหาทั้งหมด และขอสู้

จากกรณีศึกษาดังกล่าว ทำให้เห็นข้อบกพร่องในการตั้งข้อหาในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศในการรวบรวมหลักฐานในชั้นพนักงานสอบสวน ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา เบื้องต้น แม้ว่าคดีนี้จะไม่เข้าเกณฑ์ได้รับเงินเยียวยา ตาม พ.ร.บ. ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา เนื่องจากยังอยู่ในชั้นรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน ยังไม่ถึงชั้นอัยการสั่งฟ้อง แต่ผู้เสียหายสามารถแต่งตั้งทนายเพื่อดำเนินการฟ้องร้องสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่อเรียกร้องค่าเสียหายความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ ทั้งค่าเสื่อมเสียอภิสภาพ ค่าเสื่อมเสียชื่อเสียง และค่าทนายความ รวมถึงค่าใช้จ่ายอื่นๆ ระหว่างดำเนินการได้ ส่วนสาเหตุที่เกิดความผิดพลาดน่าจะเกิดจากการเร่งรัดคดีของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นเรื่องของการค้นหาและตรวจสอบให้ได้ความจริงในคดีอาญา โดยประสานความร่วมมือจากทุกองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อดำเนินการให้เกิดความยุติธรรม และในทุกขั้นตอนในกระบวนการต้องสามารถตรวจสอบได้ โดยมีกลไกที่เกี่ยวข้อง คือ กระบวนการสอบสวนของตำรวจ การตรวจสอบพยานหลักฐานของอัยการ จนมาถึงการพิจารณาตัดสินคดีของศาล อย่างไรก็ตาม การดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมอาจมีช่องโหว่ระหว่างการดำเนินการทำให้เกิดข้อบกพร่องในการตั้งข้อหา

6

สงสัยคนนี้เป็นผู้กระทำความผิดแล้วยังพยายามรวบรวมพยานหลักฐานในด้านที่จะสนับสนุนความคิดของตนเอง โดยไม่ได้เฉลียวใจในเรื่องอื่น พนักงานสอบสวนจะแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิด เนื่องจากง่ายต่อการสรุปสำนวนต่อพนักงานอัยการมากกว่าการต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ซึ่งทำให้เป็นการเพิ่มภาระในการทำงานของพนักงานสอบสวน รวมถึงอาจจะทำให้พนักงานอัยการเกิดข้อสงสัย จนต้องให้พนักงานสอบสวนทำการสอบปากคำพยานเพิ่มเติม สร้างความยุ่งยากในการทำงานของพนักงานสอบสวน แม้หลักการรวบรวมพยานหลักฐานต้องรวบรวมพยานหลักฐานทั้ง ๒ ด้าน เพื่อให้มั่นใจว่าผู้ต้องหาเป็นคนร้ายหรือเป็นคนบริสุทธิ์ แต่การสร้างให้เจ้าหน้าที่ระดับต้นสามารถทำงานทั้งสองด้านนี้ได้ อย่างเข้มแข็งถือเป็นเรื่องที่ยากลำบากเช่นกัน

ในชั้นอัยการ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(5) บัญญัติว่า อัยการเป็นพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 140 และมาตรา 143 จะเห็นได้ชัดว่า อัยการมีอำนาจหน้าที่ในการฟ้องคดีเท่านั้น โดยอัยการจะเข้ามาเกี่ยวข้องในคดีอาญาได้ต่อเมื่อพนักงานสอบสวนทำการสอบสวนแล้วเสร็จ และได้สรุปสำนวนการส่งให้อัยการเพื่อพิจารณาสั่งฟ้องคดีต่อไปแล้วเท่านั้น⁴ ถึงแม้อัยการจะมีหน้าที่ตรวจสอบความสมบูรณ์ คุณภาพ และความแม่นยำของระบบการสอบสวนอีกชั้นหนึ่ง และกลั่นกรองความถูกต้องสมบูรณ์ก่อนส่งฟ้องศาล แต่ในด้านของอัยการนั้นมีจำนวนคดีอาญาเป็นจำนวนมากที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณา หากพนักงานอัยการเห็นว่าพยานหลักฐานพอฟ้องก็จะทำการส่งฟ้องศาล

ในชั้นศาล ในคดีอาญาที่มีความผิดเกี่ยวกับเพศ แม้ศาลจะมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องมาสืบเพิ่มเติม แต่ด้วยระบบการพิจารณาคดีในประเทศไทยเป็นระบบกล่าวหา ทำให้ศาลไม่มีบทบาทและอำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานในคดีเพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง ศาลถูกจำกัดกรอบให้พิจารณาเฉพาะจากข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอต่อศาลเท่านั้น โดยศาลจะวางตนเป็นกลางอย่างเคร่งครัด คอยควบคุมให้ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติตามกฎหมายลักษณะพยาน การปฏิบัติผิดหลักเกณฑ์อาจถูกศาลพิพากษายกฟ้องได้ ศาลจะมีบทบาทค้นหาความจริงน้อยมาก เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของคู่กรณีหรือคู่ความจะต้องแสวงหาพยานมาแสดงต่อศาลด้วยตนเอง

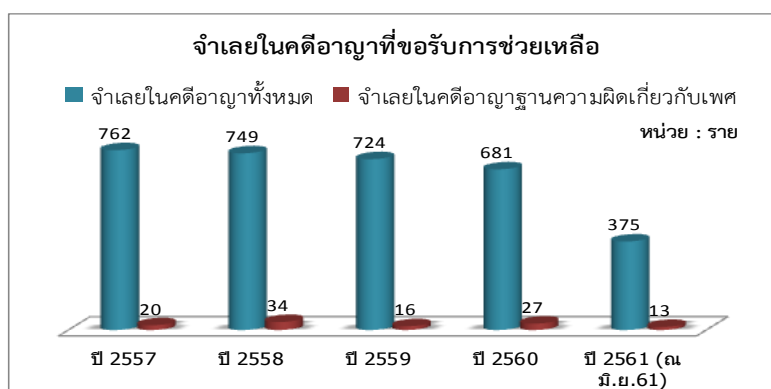
ดังนั้น การตั้งข้อหาและรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนจึงมีความสำคัญ และมีผลต่อการสั่งฟ้องหรือไม่สั่งฟ้องของพนักงานอัยการและต่ออำนาจการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล การรู้เรื่องราวข้อความจริงของอัยการส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมดำเนินไปอย่างถูกต้องชอบธรรมตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law) อย่างแท้จริง และสิ่งสำคัญที่จะตอบสนองหลักดังกล่าว ผู้พิพากษาจะเป็นผู้ใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาพยานหลักฐานและพิพากษา ดังนั้น ผลสำเร็จของความยุติธรรมจึงต้องให้ผู้พิพากษาในคดีได้รับรู้ข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาให้มากที่สุด เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือ “ข้อหา” อย่างถูกต้องแท้จริง รวมทั้งข้อเท็จจริงของตัวผู้กระทำความผิด สาเหตุของการกระทำความผิดเพื่อให้แน่ใจว่าได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาแล้ว

⁴ ปิยพร เกษมภักดีพงษ์, (2556), บทบาทของอัยการในการกำกับดูแลการสอบสวน : ศึกษากรณีการตรวจสอบการขออนุญาตหมายอาญาในชั้นเจ้าพนักงาน, วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, หน้า 132-133.

การเยียวยาจำเลยตามกฎหมายที่ได้รับความเสียหายในการดำเนินคดีอาญาในความผิดเกี่ยวกับเพศ

ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 กรณีที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง หรือศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานสอบสวนหรือเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ปล่อยตัวจำเลย และบันทึกรายละเอียดการแจ้งนั้นไว้ในสำนวนคดีหรือทะเบียนประวัติของจำเลยซึ่งตนรับผิดชอบด้วย⁵ โดยจำเลย หรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหายที่มีสิทธิขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ยื่นคำขอต่อคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการกระทำความผิด หรือวันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง เพราะปรากฏหลักฐานว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุด ว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลย ไม่เป็นความผิด แล้วแต่กรณี⁶

รายการท้ายพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ความผิดที่กระทำต่อผู้เสียหายซึ่งทำให้ผู้เสียหายอาจขอรับค่าตอบแทนได้ ตามมาตรา 17 ได้แก่ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ภาค 2 ซึ่งความผิดเกี่ยวกับเพศ ได้ถูกระบุให้สามารถขอรับค่าตอบแทนได้ ตาม ลักษณะ 9 ความผิดเกี่ยวกับเพศ มาตรา 276 ถึงมาตรา 287 ด้วย

ที่มา : สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ

แผนภาพที่ 2 : จำนวนจำเลยในคดีอาญาที่ขอรับการช่วยเหลือ ระหว่างปี 2557-2561

⁵ ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 6/1

วรรค 1

วรรค 2 บัญญัติว่า ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง หรือศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง และจำเลยถูกคุมขังอยู่ ให้เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ปล่อยตัวจำเลยในคดีดังกล่าว แจ้งให้จำเลยทราบถึงสิทธิการได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายในกรณีที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง หรือศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดตามพระราชบัญญัตินี้

วรรค 3 บัญญัติว่า เมื่อได้มีการแจ้งตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสองแล้ว ให้พนักงานสอบสวนหรือเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ปล่อยตัวจำเลย บันทึกรายละเอียดการแจ้งนั้นไว้ในสำนวนคดีหรือทะเบียนประวัติของจำเลยซึ่งตนรับผิดชอบด้วย

⁶ มาตรา 22 บัญญัติว่า ให้ผู้เสียหาย จำเลย หรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหายที่มีสิทธิขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ยื่นคำขอต่อคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ ตามมาตรา 14/1 ตามแบบที่สำนักงานกำหนดภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการกระทำความผิด หรือวันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง เพราะปรากฏหลักฐานว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุด ว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลย ไม่เป็นความผิด แล้วแต่กรณี การยื่นคำขอตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย จำเลย หรือทายาทดังกล่าวจะยื่นต่อหน่วยงานอื่นตามที่ คณะกรรมการประกาศกำหนดก็ได้ และให้ถือว่าเป็นการยื่นคำขอต่อคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ ตามมาตรา 14/1 แล้วแต่กรณี”

จากข้อมูลสถิติที่รวบรวมโดยกรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมเกี่ยวกับการยื่นคำขอรับการช่วยเหลือทางการเงินของจำเลยในคดีอาญา ในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน มีผู้ยื่นคำขอทั้งสิ้น 3,291 ราย เป็นจำเลยในฐานความผิดเกี่ยวกับเพศทั้งสิ้น 110 ราย และแม้จะมีแนวโน้มลดลง แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมจำนวนผู้ยื่นขอความช่วยเหลือยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่า สภาพปัญหาของการจับผู้ต้องหาผิดตัวยังคงมีอยู่ในกระบวนการยุติธรรมของไทย

บทสรุป

จากการศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันและการวิเคราะห์ความบกพร่องในการตั้งข้อหาในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ การสอบสวนของตำรวจถือเป็นต้นทาง ดังนั้น การตั้งข้อหาและปรับฐานความผิดจึงมีผลกระทบอย่างมากต่อกระบวนการยุติธรรม พนักงานสอบสวนส่วนใหญ่จะถูกเร่งรัดโดยนโยบายทำให้ต้องรีบปิดคดีเพราะกลัวถูกกล่าวหาในเรื่องความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ ทำให้ในชั้นสอบสวนอาจรวบรวมพยานหลักฐานไม่เพียงพอ และ/หรือไม่มีกระบวนการสอบสวนที่สามารถเจาะลึกในคดีที่มีลักษณะซับซ้อนเพื่อค้นหาความจริงในคดี ทำให้เกิดข้อบกพร่องในการตั้งข้อหาและปรับฐานความผิดจนเกิดกรณี *การจับกุมผู้ต้องหาผิดตัว* และหากเป็นคดีอาญาฐานความผิดเกี่ยวกับเพศด้วยแล้ว โทษที่ได้รับจากฐานความผิดดังกล่าวจะไม่ได้รับการอภัยโทษ ดังนั้น การจับกุมผู้ต้องหาผิดตัวจึงเป็นเหตุทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องตกเป็นผู้ต้องหาและขาดอิสรภาพโดยที่ไม่ได้กระทำความผิด

ความสูญเสียที่ประชาชนคนบริสุทธิ์ต้องตกเป็นผู้ต้องหา ไม่ว่าหน่วยงานของรัฐจะชดเชยด้วยจำนวนเงินมากเท่าใดก็ไม่สามารถชดเชยได้เพียงพอ ถึงแม้จะมี พ.ร.บ. ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 อันเป็นการเยียวยาจำเลยในคดีอาญาก็ตาม แต่การเยียวยาเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ และบางครั้งมาตรการเยียวยาก็ไม่ครอบคลุมถึงจำเลยทุกคน ดังนั้น ควรบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน ตั้งแต่พนักงานสอบสวนไปจนถึงระบบของกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะในชั้นพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นต้นทางที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรมจะต้องยึดหลักคุณธรรม ยึดมั่นในจรรยาบรรณ โดยมุ่งอำนวยความสะดวกแก่คู่กรณีอย่างเสมอภาค ถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรม มุ่งที่จะแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานตามหลักเกณฑ์แห่งกฎหมาย ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง และวิเคราะห์ข้อเท็จจริงให้ได้เหตุผลอันน่าเชื่อว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดก่อนการแจ้งข้อหา

ข้อเสนอแนะ

บทความนี้ มีข้อเสนอแนะเพื่อช่วยลดความบกพร่องในการตั้งข้อหาความผิดในคดีอาญาและคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ดังนี้

1. พนักงานสอบสวนต้องดำเนินการตามกฎหมาย พิสูจน์หลักฐานอย่างรอบคอบ โดยอาจนำนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมเพื่อลดการโต้แย้งและความหวาดระแวงระหว่างผู้ควบคุมกฎหมายและผู้ถูกกล่าวหา

2. พนักงานสอบสวนต้องเข้าใจหลักการค้นหาความจริงและหลักเหตุผล รวมทั้งความรับผิดชอบในฐานะพนักงานสอบสวน

3. มีการส่งเสริม ปลุกฝัง ค่านิยมด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้กับพนักงานสอบสวนอย่างสม่ำเสมอ
4. การปฏิรูปการสอบสวนและการพัฒนาระบบกลไกการดำเนินคดีอาญา โดยทำให้เกิดความร่วมมือของอัยการกับตำรวจในการใช้ดุลยพินิจในการสอบสวน หรือการให้อัยการช่วยรับรองการตั้งข้อหา และใช้ดุลยพินิจการปรับบทฐานความผิดตั้งแต่ก่อนสรุปสำนวนการสอบสวนแล้วเสร็จ เพื่อยืนยันความถูกต้องของการปรับใช้กฎหมายและความชอบธรรมตามกฎหมาย สร้างความมั่นใจและความเชื่อถือศรัทธาต่องานสอบสวนมากขึ้น

บรรณานุกรม

- ข่าวสดออนไลน์. (2560). *แพะคดีข่มขืน ร้องหาความยุติธรรม นอนคุกฟรี เจ้าหน้าที่ไม่รับผิดชอบ ทำสมัครงานไม่ได้*. วันที่ค้นข้อมูล 30 กรกฎาคม 2560, จาก https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_495325
- คมชัดลึกออนไลน์. (2559). *ความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวน*. วันที่ค้นข้อมูล 2 สิงหาคม 2561, จาก <http://www.komchadluek.net/news/scoop/236409>
- ปิยพร เกษมภักดีพงษ์, (2556). *บทบาทของอัยการในการกำกับดูแลการสอบสวน : ศึกษากรณีการตรวจสอบการขอออกหมายอาญาในชั้นเจ้าพนักงาน*. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษเนื่องในโอกาสแรกนับแต่ทรงราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2559. (2559, 11 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 133 ตอนที่ 104 ก. หน้า 33-40.
- พระราชบัญญัติค่าตอบแทน และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2554 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2559. (2559, 22 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 133 ตอนที่ 74 ก. หน้า 1-5.
- พฤชา เครือแสง และรัชดาพร หวลอารมณ์. (2559) *การพัฒนากระบวนการสอบสวนคดีอาญาไทย*. วารสารการบริหารท้องถิ่น, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2559), หน้า 133-143.
- โพสต์ทูเดย์ออนไลน์. (2559). *กระบวนการยุติธรรมผิดพลาด "เหยื่อแพะ" รับบาปยังไม่ลด*. วันที่ค้นข้อมูล 30 กรกฎาคม 2561, จาก <https://www.posttoday.com/politic/report/412071>
- โพสต์ทูเดย์ออนไลน์. (2561). *เปิด 10 ข้อ ปฏิรูประบบยุติธรรม*. วันที่ค้นข้อมูล 11 สิงหาคม 2561, จาก <https://www.posttoday.com/politic/report/549276>
- โพสต์ทูเดย์ออนไลน์. (2560). *"แพะรับบาป" ความอับยศของกระบวนการยุติธรรมไทย*. วันที่ค้นข้อมูล 30 กรกฎาคม 2561, จาก <https://www.posttoday.com/politic/report/475355>
- มติชนออนไลน์. (2561). *การปฏิรูปการสอบสวน กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย ในช่วงเปลี่ยนผ่าน*. วันที่ค้นข้อมูล 1 สิงหาคม 2561, จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_717407
- สยามรัฐออนไลน์. (2560). *การปฏิรูปการสอบสวนคดีอาญาของไทย จะไปทางไหนดี?*. วันที่ค้นข้อมูล 4 สิงหาคม 2561, จาก <https://siamrath.co.th/n/25477>
- สยามรัฐออนไลน์. (2561). *มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้เสียหายในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ*. วันที่ค้นข้อมูล 4 สิงหาคม 2561, จาก <https://siamrath.co.th/n/28965>

The Momentum. (2560). “ไม่มีอะไรเลวร้ายไปกว่าการเอาคนบริสุทธิ์ไปลงทัณฑ์ทางอาญา” ขำแหละ
ปัญหาแพะในกระบวนการยุติธรรมไทย. วันที่ค้นข้อมูล 1 สิงหาคม 2561, จาก
<https://themomentum.co/momentum-feature-victim-in-thai-judgement/>
Way Magazine. (2560). การปฏิรูประบบการสอบสวน คดีอาญาตามแนวทางสากล. วันที่ค้นข้อมูล
1 สิงหาคม 2561, จาก https://waymagazine.org/inquiry_reform/